

Rozhledy matematicko-fyzikální

Zdeněk Janout

Známka a mince k 600. výročí Staroměstského orloje v Praze

Rozhledy matematicko-fyzikální, Vol. 86 (2011), No. 1, 24–27

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/146398>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2011

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

Známka a mince k 600. výročí Staroměstského orloje v Praze

Zdeněk Janout, Ústav technické a experimentální fyziky ČVUT, Praha

Abstract. The article describes the postal stamp and the memory coin emitted on the occasion of the 600th Anniversary of the establishment of Prague Astronomical Clock.

Nestává se tak často, aby během jednoho roku vydala Česká pošta dvě poštovní známky věnované astronomii. V předloňském roce, u příležitosti *Mezinárodního roku astronomie – 2009*, to byla známka s portrétem astronoma Johannese Keplera (1571–1630) [1]. V loňském roce byla dne 16. 6. 2010 vydána známka v hodnotě 21 Kč u příležitosti 600. výročí Staroměstského orloje, který je umístěn na jižní stěně Staroměstské radnice v Praze 1. Orloj je pokládán za nejstarší a nejznámější astronomickou památku v Praze. Jde o unikátní dílo zkonstruované roku 1410 hodinářským mistrem Mikulášem z Kadaně. Podotkněme, že v té době již jeden orloj existoval, a to v italské Padově od roku 1344. Poradcem a duchovním otcem pražského orloje byl astronom krále Václava IV. a rektor pražské univerzity Jan Šindel. V roce 1490 byl orloj upraven mistrem Hanušem do podoby, kterou známe dnes. K rekonstrukci a ke zdokonalení orloje došlo v letech 1552 až 1560 univerzitním mistrem Janem Táborským. Procesí dvanácti apoštolů pochází z roku 1659. Od té doby byl orloj pouze opravován, aniž by doznal podstatnější změny. Až v devatenáctém století (1866) byl lihýř, vodorovné vahadlo, které zajišťovalo rovnoměrný chod hodin, odstraněn a nahrazen chronometrem postaveným Romualdem Božkem, druhým synem Josefa Božka¹⁾. V této době byl orloj doplněn kalendářní deskou s obrazy Josefa Mánesa. V květnu 1945, během pražského povstání, byl orloj těžce poškozen a prošel v letech 1945 až 1948 velkou rekonstrukcí. Poslední oprava byla provedena

---

¹⁾ Josef Božek (1782–1835) český mechanik, konstruktér, vynálezce; známý především konstrukcí prvního parního vozu v českých zemích, který předvedl 17. 9. 1815 ve Stromovce. Pro hvězdárnu v Klementinu sestrojil v roce 1812 přesné hodiny, které byly používány až do roku 1984.

v roce 2005, při níž byl stroj orloje rozebrán, některá soukolí opravena nebo vyměněna a zase složen zpět. Orloj ukazuje středoevropský čas, polohu Slunce, Měsíce nad pražským obzorem a na ekliptice, fáze Měsíce a zvěrokruh. Za 600 let své existence orloj prošel dramatickou historií. Mnoho let nefungoval, měl být i zrušen a dán do starého železa. Vždy se ale našel někdo, kdo orloj opravil a zachránil. Další informace o historii pražského orloje, jakož i různé pověsti s ním spojené, může čtenář nalézt na webových stránkách [2]. Málo se ví o tom, že Staroměstský orloj má svou kopii v jihokorejském Soulu [2].

Na obr. 1 je ukázána obálka prvního dne vydání (16. 6. 2010) s poštovní známkou věnovanou orloji. Známka je vytištěna ofsetem a zobrazuje orloj v noci. Podle postavení ručiček na orloji jde o den 28. října v půl čtvrté ráno. Proto je i vpravo od orloje vidět hvězdné nebe. V levé části obálky je zobrazeno soukolí orloje. Autorem výtvarného návrhu je prof. Adolf Absolon, rytcem je Martin Srb. Odborným poradcem výtvarníka byl doc. RNDr. Martin Šolc, CSc. z Astronomického ústavu MFF UK.

Obr. 1: Obálka prvního dne vydání

Slavnostní křest této známky proběhl 18. června 2010 na Staroměstské radnici v Brožíkově sále. Během slavnostní akce vystoupili autor známky prof. A. Absolon, vedoucí oddělení známkové tvorby České pošty Břetislav Janík a doc. M. Šolc, který ve svém vystoupení hovořil o historii orloje. Poté proběhla autogramiáda; prof. A. Absolon a rytec M. Srb podepisovali obálky prvního dne vydání (obr. 1), příležitostné dopisnice s přitiskem orloje a další pamětní listy vydané k této příležitosti. Toho dne bylo k této události používáno na hlavní poště v Jindřišské ulici příležitostní razítko (obr. 1). Dalším suvenýrem byl originální přitisk orloje na kuponech známky hodnoty 10 Kč (květiny) (obr. 2). Znamky této nominální hodnoty lze použít k frankování tuzemské korespondence, zatímco známka s orlojem má vysokou nominální hodnotu 21 Kč a je určena k frankování obyčejných zásilek o hmotnosti do 50 g do evropských zemí.

Obr. 2: Znamka s orlojem

Stojí za připomenutí, že pražský orloj se objevil již na dřívějších známkách. V roce 1978 vydala československá pošta u příležitosti Světové výstavy poštovních známek PRAGA 1978 sérii pěti známek včetně aršíku *Staroměstský orloj v Praze*. O devět let později (1987) byla vydána série tří známek k *125. výročí Jednoty československých matematiků a fyziků* [3]. Na jedné z nich je zobrazen astroláb orloje.

Významné výročí orloje připomněla i Česká národní banka vydáním pamětní stříbrné mince o nominální hodnotě 200 Kč k „600. výročí vy-

budování mimořádného architektonického díla – Staroměstského orloje v Praze“ (obr. 3). Hlavním tématem lící strany jsou postavy čtyř apoštolů ze Staroměstského orloje umístěné ve čtvercovém výřezu. Na rubové straně se nachází hodinový stroj Staroměstského orloje, při jehož levém okraji je zobrazena lebka jako symbol pomíjivosti času. Autorem mince je akademický sochař Ivan Řehák. Technické parametry mince jsou: ry-zost 900/1000 Ag, 100/1000 Cu, hmotnost 13 g, průměr 31 mm. Ražbu provedla Česká mincovna v Jablonci. Prodejní cena mince je 522 Kč. Mince byla uvedena do oběhu dne 17. 6. 2010.

Obr. 3: Pamětní mince s orlojem

Pražský orloj je pokládán za vrcholné dílo české gotické vědy a techniky a současně je to skvostná umělecká památka. Patří mezi nejkrásnější orloje na světě.

Literatura

- [1] Janout, Z.: Astronomická emise České pošty. *Rozhledy matematicko-fyzikální* **84**, č. 4 (2009), s. 1–3.
- [2] <http://www.astronomicalclock.cz/cesky/historie.html>.
- [3] Janout, Z.: Výročí Jednoty československých matematiků a fyziků na poštovních známkách. *Rozhledy matematicko-fyzikální* **66**, č. 7 (1987/88), s. 303.